

Stih je v pesnikovih rokah tako poslušno orodje, da se mora vdati tudi beseda, ki bi se morda rada upirala, kakor da ji je v spominu kak trohejski narodni deseterec in bi rada z njim. Pesnik ji nadene uzdo dvojnega poudarka, metričnega in pomenskega, in beseda mora vdano za drugimi, n. pr.: kakor pekel, vse Montege in tebe. (Str. 11) — Brani se, mevža! (11) — Sonce, na plan! Ubij zavidno luno, (39) — Jezus Marija, kakošno množino (48) — česar bo treba jutri za obred: (93) — Dojka! — Pa kaj bi ona tu? (93) — sredi vseh teh strahot? Kaj ne bi blazna, (94) — cele noči, pa mi ni bilo nič, (95) — Dobro se je odrezal: bister fant! (96) — pika in amen! To vam trdno spi! (97) — Vpričo sem bil, ko so jo v grob devali (103) — Pridi sem, duša. — Vidim, da si ubožen (105) — Takih trovil imam, a v Mantovi (105) — Pridi, ne strup, krepčilen le napoj; (106).

Vse te začetne besede, ki bi rade imele naravni poudarek na prvem zlogu, metričnega pa na drugem, dajejo stihu poseben čar in igralcu priliko, da pokaže svoj dar. V svetlobi in senci peterostopnega jamba se mnogim besedam lice spreminjasto svetlika in pesnik se mikavno okorišča s tem svetlikanjem. Tako srečujemo: pedanj, mrtév, štirnajst, sinoč, če (hoče), htel, držan, sovražila, tma, nekteri, kakošno (kakšno), zateri (zatri), vez in veza v pomenu vezava, cela (celica), ktera, svétuj, prs (prsi), oglodána, zagátim. Rómeo se večkrat poudarja Roméo, včasih pa je dvozložen (Romjo); Julija je večkrat Julja. Str. 47 v pozdravu »Dobro jutro, oče« šteje »dobro« za en nepoudarjen zlog, nekako: »bro jutro, oče«. Če zahteva stih en zlog manj, se za samoglasnikom piše v namestu u: nevtolažni, vstavi (ustavi), vkrađe, se vjemajo, vkrotim, vsliši, vtrgam, vzrla, vbil, vmaknimo se, vtegnil, vgodna, vmivata, vmreti, vživajo, vdelavanje (udelo-vanje), vničil, nevbrano, vsmiljenje, te vboge; a ne vselej: Neutegoma (107, štiri-zložno), na glavo se ti usul je blagoslov (76), Ko umira sonce (83), Le eno ubogo, ubogo, milo dete (98), si ubožen (105). Če pa je treba enega zloga več, se v raztegne v u: uzroka (12), udova (20), se udaja (87), ukleni (89), užgan (105). Enkrat je v neupravičeno zašel v prozo: vprizorjeno (121), vprizoritev (129). Včasih aliteracija množi okras: to črno čelo; zmrzla zemlja, suči se za soncem; Preprosto, sinko, pusti prazne tveze; milost mori, če je z morilcem mila. Slovníčarji so dolgo svarili pred namenilnikom iz dovršnikov, a ko je narod le naprej grešil, so proglasili tak namenilnik za skrajšan nedoločnik; in tega je zdaj sprejel tudi Župančič: Naj pride zadnjikrat se poslovit (71), Ali prišli ste patru se spovedat? (88). Obliko »starišev« (7) opravičuje zlogovna potreba. Črko j v »berglje, berglje« (12) je bržčas skrat zatresel. Ali je tudi odgrizel a od »vama« v vrstici: »Bog vam je srečo ubil z ljubeznijo!« kjer pomen zahteva dvojino? Razen če mislimo na vse člane obeh družin, kar opravičuje množino.

Spremnne besede Anthonyja Robinsona iz Oxforda kratko in točno osvetljujejo pomen igre v Shakespearovem ustvarjanju, vire, snov, dejanje, osebe in njih značaje. Prevajalčeve opazke vsebujejo dragocene migljaje za boljše umevanje dela, opravičujejo par nebistvenih krajšav in utemeljujejo najverjetnejši pomen par zamotanejših mest. Vrstica: »Me nima za rekóvnega morilca« (str. 74) morda ne bo brž vsem jasna; kratka razlaga bi ne bila odveč. Ta prevod nas potrjuje v veri, da postane Shakespeare prav po Župančičevem posredovanju Slovencem zakladnica, iz katere bodo zajemali najplemenitejših užitkov in najvišjih uteh.

Andrej Budal

FRANCÈ STELE: UMETNOST V PRIMORJU. Akademsko založba v Ljubljani 1940. — V novi zbirki »Pogledi«, ki jo je nedavno začela izdajati ljubljanska Akademsko založba, je izšel kot skupni 2. in 3. snopič zanimiv Steletov

spis o zgodovini in razvoju upodabljaljoče umetnosti v našem Primorju. Pod tem pojmom razume pisec nekdanj avstrijske, od zadnje svetovne vojne pa italijanske pokrajine na skrajnem zapadu naše države. Obravnava v zgoščenih besedah umetnostno zemljepisni okvir pokrajine, na splošno označi spomeniško posest Primorja, oriše značaj zemlje in umetnosti, iz politične zgodovine dežele posname pogoje in motive za postanek in razvoj umetnosti, ki jo končno označi kot neizčrpno zakladnico pobud v stavbarski in kiparski smeri. Stelè uvodoma razdeli Primorje v tri zemljepisne pasove, ki so ondotno umetnost različno usmerjali. V prvi pas šteje furlansko nižino in obmorsko Istro (avtor dosledno piše: Istrijo), drugi pas obsega Slovensko Benečijo z Bovcem, Brda, Gorico, Kras in Trst ter vso celinsko sredino Istre, v tretji pas je uvrstil ozemlje, ki meji ob našo državo, s poglobitnimi kraji Postojno in Idrijo in severni del Goriške na levem bregu Soče. Jedro Primorja mu je v drugem pasu, kjer se stikajo in mešajo prvine iz obeh sosednih, toda večinoma brez pravega zlitja, vzporedno druga poleg druge. Značilno pa je, da so v glavnem tod severni vplivi močnejši od južnih, pri čemer je razvoj domačih umetnostnih stremljenj še dolgo viden. Prav dobro oriše spis prodiranje posameznih idejnih tokov iz enega pasu v drugega in še dlje. S primeri, zlasti iz stavbarstva (odprte line za zvonove, od cerkve ločeno stoječi kampanili; gotske freske, baročna plastika) pokaže, kako so se širili vplivi v raznih, precej jasno spoznavnih smereh. Pri tem je zanimivo, da se je v vsem drugem pasu najbrž pod vplivom kranjske arhitekture, izredno dolgo držala gotika. Pri tem navaja dva stavbarja: Petra iz Ljubljane in Andreja iz Škofje Loke. Tudi škofjeloški freskant mojster Jernej, ki je v prvi polovici XVI. veka mnogo delal na Gorenjskem, je poslikal precej cerkva na Goriškem. Pozneje, v baročni dobi, je pa zlasti kiparstvo dobilo najživahnejše pobude iz Benetk, dokler niso ljubljanske delavnice, kiparske in slikarske, dosegle tolikšnega ugleda in pomembnosti, da so vplivale ne le na Hrvaško, na severu prav do Celovca in na Štajersko, temveč so celo zaslovene v Primorju, kjer so posamezni kranjski slikarji izvršili več znamenitih del.

Avtor opiše še na kratko značaj umetnostnih spomenikov in ga utemelji z naravnimi pogoji kraja in z odvisnostjo od politične usode zemlje. Kamnitni Kras je nudil drugačne možnosti umetniškemu delu, kakor ploska furlanska nižina. Zato je drugi pas bogat s kiparskimi in stavbnimi spomeniki bolj podeželskega značaja, kjer so opazni severni vplivi obenem z vidno ohranjenimi prviniami davne minulosti. Prvi pas pa je takó močno prepojen z benečanskimi vplivi, da je težko govoriti o posebni umetnostni kulturi, kolikor ne gre za starokrščanske in ravensko-bizantinske stavbne spomenike (Oglej, Sv. Just v Trstu in dr.). Kot zaključek ugotavlja Stelè, da so ti iz Italije prinešeni ali pod italijanskim vplivom nastali umotvori sicer visoke vrednosti, toda v splošni kulturi Primorja so ostali brez vpliva in brez posnemanja. Prasile se uveljavljajo mnogo izraziteje v malih vaških stavbah, kakor so cerkve in njih kiparsko ali slikarsko okrasje. Toda v celoti je Primorje zemlja velikih pogojev, vendar brez razvitih zmožnosti, njen značaj pa izrazito plastičen.

Lepo izdana knjižica, ki ima komaj 32 strani besedila in 16 strani zanimivo izbranih podob, v skopih, a jedrnatih potezah osvetli to malo raziskano vprašanje slovenske upodabljaljoče umetnosti, ki ga bo treba prej ali slej še podrobneje preučiti. Škoda, da precej težaven piščev slog ovira bralca pri studiju te res potrebne in tehtne publikacije.

K. Dobida